

Nr 209.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.; given Stockholms slott den 8 april 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

GUSTAF ADOLF.

Gunnar Hedlund.

Förslag

till

Lag

om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

Härigenom förordnas som följer.

Har landsting, i fall som avses i 12 § lagen den 20 juni 1924 om landsting, att före 1954 års val av landstingsmän verkställa jämkning i beslut om landstingsområdets indelning i valkretsar samt om det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, må med verkställande av dylik jämkning anstå till urtima möte sist före april månads utgång 1954.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 april
1953.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NOR-DENSTAM.

Chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hedlund, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga angående *anslånd i visst fall med jämkning i beslut om landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.* samt anför.

Gällande bestämmelser.

Bestämmelserna om landstingsområdes indelning i valkretsar upptages i lagen den 20 juni 1924 om landsting. I 8 § nämnda lag stadgas härom bl. a. följande. För varje valkrets utses — oavsett dess folkmängd — en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000. Vid indelningen i valkretsar skall i allmänhet iakttagas att för varje valkrets kommer att utses minst 5 och högst 9 landstingsmän. Stad, vars folkmängd utgör minst 15 000, bildar dock en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 15 000 förenas med en eller flera andra städer eller, då särskilda skäl därtill föranleder, med angränsande landsbygd till en valkrets av viss angiven storlek. Såvitt angår landsbygden skall indelningen, där så lämpligen kan ske, verkställas efter domsaga, tingslag eller härad, men eljest efter kommuner.

Det ankommer jämlikt 11 § landstingslagen på landstinget självt att fastställa indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets. Förslag till indelning skall avgivas av länsstyrelsen, sedan landstingsområdets kommuner beretts tillfälle att yttra sig. Om de förhållanden som legat till grund för landstingets beslut angående valkretsindelningen så ändras, att jämkning däri påkallas, eller om eljest sådan jämkning finnes nödig, äger landstinget enligt 12 §, på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande, verkställa jämkningen. Denna skall — bortsett från vissa undantagsfall varom nu ej är fråga — företagas vid landstingets lagtima möte året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Kungl. Maj:t så förordnar, vid urtima möte sist före

april månads utgång det år valet förrättas. Landstings beslut rörande indelningen skall enligt 54 § landstingslagen underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Framställning från 1950 års folkomröstnings- och valsättutredning.

I en den 26 mars 1953 dagtecknad skrivelse till chefen för justitiedepartementet har 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning på anförda skäl föreslagit, att med avseende å 1954 års landstingsval skall meddelas generell medgivande för landstingen att behandla fråga om jämkning av beslut om valkretsindelning å urtima landsting sist före april månads utgång 1954.

Utredningen erinrar till en början om att den erhållit uppdrag att utreda bl. a. frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid val av landstingsmän samt yttrar vidare.

Behandlingen av nämnda fråga inom utredningen har numera fortskridit så långt att betänkande i ämnet berörande även spörsmålet om landstingsområdes indelning i valkretsar för nämnda val torde kunna avgivas före utgången av instundande maj månad. Förslag härom synes således icke kunna föreläggas riksdagen för prövning redan vid dess innevarade session. För närvarande föreligger vidare ett av kommunallagskommittén utarbetat förslag till ny lagstiftning angående landstingens organisation och arbetsuppgifter m. m. Den fortsatta behandlingen av detta lagförslag har dock ej fortskridit längre än att yttranden däröver infordrats från ett flertal myndigheter och organisationer. Då remisstiden i nämnda fall ännu ej utlöpt, torde det även av denna anledning knappast kunna ifrågakomma att statsmakterna redan nu skulle taga slutlig ställning till de med landstingsvalen sammanhängande spörsmålen.

Folkomröstnings- och valsättsutredningen har i nämnda läge övervägt frågan om behövligheten av viss provisorisk bestämmelse angående valkretsindelningen vid landstingsval.

Efter att ha redogjort för det väsentliga av nuvarande regler om valkretsindelning för val av landstingsmän anför utredningen vidare.

Enligt bestämmelserna skall varje stad, så snart dess befolkningstal uppnår 15 000, utbrytas till en egen valkrets. Vidare måste annan valkrets än den som utgöres av en stad upplösas därest folkmängden stiger till 45 000, enär eljest flera än 9 landstingsmän skola utses för kretsen. I detta sammanhang bör påpekas att vissa i 9 och 10 §§ landstingslagen givna undantagsstadganden ej ha avseende på nu berörda förhållanden, varför gällande föreskrifter i dessa delar äro ovillkorliga.

I de direktiv som meddelats för utredningen angående landstingsvalen (yttrande till statsrådsprotokollet den 26 januari 1951) framhölls bl. a. att de vid nämnda val uppkomna avvikelserna från proportionaliteten åtminstone delvis sammanhänga med att valen förrättas i relativt många och små valkretsar. Vid den företagna undersökningen har riktigheten härav bekräftats.

För att erhålla ytterligare underlag för bedömandet av valkretsspörsmålet

har utredningen vidare inhämtat yttranden i frågan från samtliga länsstyrelser. Dessa ha därvid anmodats att, efter hörande av landstingets (landstingens) förvaltningsutskott, yttra sig rörande bl. a. behovet av ändringar i nuvarande regler för valkretsindelningen vid landstingsval. Från flertalet län har i denna ordning redovisats önskemål om jämkningar i olika hänseenden av gällande valkretsbestämmelser, medan sju länsstyrelser icke ifrågasatt någon sådan lagändring.

Bland de bestämmelser som berörts i de inkomna yttrandena är såväl det förut angivna huvudstadgandet att ej flera än 9 landstingsmän skola utses inom en valkrets som regeln att stad om 15 000 inv. eller mera alltid skall bilda en valkrets. En viss höjning av maximiantalet landstingsmän i valkrets föreslås sålunda eller förordas till övervägande av nio länsstyrelser och det nämnda stadgandet angående städerna kritiseras i yttrandena från tio av länsstyrelserna. Beträffande båda frågorna ha länsstyrelserna i det övervägande antalet fall stöd av vederbörande landstings förvaltningsutskott. Kritiken mot att stad om 15 000 inv. alltid skall utgöra en valkrets har föranlett förslag dels att den ifrågasarande gränsen skall sättas vid ett högre befolkningstal dels att denna regel helt skall utgå.

Önskemålet om jämkning av nämnda stadganden grundas i åtskilliga yttranden ej i första hand på proportionella synpunkter. När bestämmelsen att stad om 15 000 inv. skall bilda egen valkrets kritiseras, sker det sålunda i allmänhet från uppfattningen att gränsen är för låg med hänsyn till städernas tillväxt under senare år. De framförda förslagen att höja det högsta tillåtna antalet landstingsmän inom valkrets motiveras ofta uttryckligen med att den nuvarande begränsningen till 9 landstingsmän i vissa fall kan nödvändiggöra en uppdelning av områden vilka i och för sig framstå som naturliga enheter. Så t. ex. har förvaltningsutskottet hos landstinget i Kristianstads län framhållit att folkmängden i en av länets valkretsar, omfattande Västra Göinge domsaga med Hässleholms stad, kan komma att överstiga 45 000, men att en uppdelning av valkretsen är olämplig. Även i ett annat fall kan, enligt vad i yttrandet omnämnes, inom länet uppkomma behov av att bilda en valkrets med över 45 000 inv. Vidare uttalar länsstyrelsen i Gävleborgs län att den nu avsedda begränsningen för länets del visat sig mindre ändamålsenlig, varvid anföres exempel på att kommuner utan annat skäl måst vid valkretsindelningen utbrytas från en valkrets och tilläggas annan krets. I andra yttranden ges uttryck för en liknande uppfattning genom framhållande av att en uppmjukning i fråga om maximiantalet landstingsmän i valkretsarna även skulle underlätta valkretsarnas anpassning efter de lokala förhållandena.

I anslutning till den utförda undersökningen har folkomröstnings- och valsättsutredningen enligt sitt uppdrag upptagit till prövning i vad mån en viss jämkning kan anses påkallad av bestämmelserna om antalet landstingsmän i valkretsarna och om städernas ställning vid valkretsindelningen liksom av övriga föreskrifter rörande denna indelnings utformning vid landstingsval, utan att dock slutlig ståndpunkt till dessa frågor ännu kunnat tagas.

Emellertid har befolkningsutvecklingen redan medfört att icke mindre än sex städer, vilka före 1950 års val hade mindre folkmängd än 15 000 och vid detta val således ingingo i valkretsar tillsammans med andra städer eller landsbygd, numera ha en befolkning som överstiger nämnda tal. Det sagda gäller städerna Nacka, Katrineholm, Alingsås, Lidköping, Arvika och

Härnösand.¹ I ett fall har vidare folkmängden inom en landsbygdskrets — Mellansysslets domsaga — under nämnda tid ökat till mera än 45 000 inv.

För samtliga nu berörda fall måste på grund av gällande bestämmelser valkretsindelningen ändras genom beslut vid de lagtima landstingsmöten som skola avhållas under loppet av oktober månad innevarande år, såvitt icke särskilt undantag medgives från denna skyldighet. Vid utbrytning av de nämnda städerna ur de valkretsar i vilka de nu ingå torde i vissa fall återstående delar därav icke kunna utgöra egen valkrets eller synes eljest uppkomma fråga om ytterligare omgestaltning av valkretsindelningen. Även av andra skäl torde frågan om jämkning av valkretsindelningen inom flera landstingsområden vara aktuell. I samband med den år 1952 genomförda kommunindelningsreformen ha sålunda vissa domsagor och tingslag som utgöra valkretsar för landstingsval fått sina områden ökade eller minskade, varjämte åtskilliga äldre kommuner tillhörande skilda valkretsar numera ingå i en och samma storkommun.

Särskilt beträffande de landstingsområden där en omprövning av den hittills tillämpade valkretsindelningen enligt rådande ordning kan beräknas få större omfattning torde det icke kunna anses lämpligt att arbetet därmed fortgår samtidigt som frågan om utformningen av hithörande lagbestämmelser upptagits till bedömande. Under förutsättning att ändrad lagstiftning i ämnet kan vinna tillämpning redan från och med 1954 års landstingsval kan det av länsstyrelserna och landstingen utförda arbetet med att under innevarande år förbereda och genomföra valkretsändringar till stor del bliva onyttigt. Under alla förhållanden synes angeläget att vid prövning av lämplig valkretsindelning för nämnda val de ändrade grunder för indelningen, som kunna komma att fastställas, så långt möjligt vinna beaktande.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår folkomröstnings- och valkretsutredningen, att med avseende å 1954 års landstingsval skall meddelas generellt undantag från den i 12 § landstingslagen intagna föreskriften att, där behov föreligger av jämkning av tidigare beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän för varje valkrets, sådan jämkning skall verkställas vid det lagtima landstingsmöte som hålles året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum. Nämnda undantag bör enligt utredningens mening endast innefatta möjlighet för landstinget att uppskjuta avgörandet till urtima möte. Hinder bör således icke föreligga att landsting i vanlig ordning vid 1953 års lagtima möte upptager ärende om fastställande av valkretsindelning och antalet landstingsmän, där frågan endast rör någon mindre jämkning eller eljest med hänsyn till förhållandena uppskov ej anses påkallat.

Utredningen yttrar vidare, att det synes kunna vara föremål för tvekan huruvida en uppskovsbestämmelse av den generella natur varom här är fråga kan av Kungl. Maj:t meddelas med stöd av det i 12 § landstingslagen

¹ Enligt uppgifter som under hand inhämtats från statistiska centralbyrån utgjorde folkmängden i de angivna städerna vid utgången av år 1952: Nacka 17 110, Katrineholm 15 057, Alingsås 15 884, Lidköping 15 032, Arvika 15 321 och Härnösand 15 574 invånare.

intagna undantagsstadgandet om jämknings verkställande vid urtima möte. Utredningen har av denna anledning utarbetat förslag till lag innehållande bestämmelse i ämnet, vilket förslag bifogats skrivelsen.

Departementschefen.

Enligt sina direktiv har 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning att utreda bl. a. frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid val av landstingsmän.

I sin förevarande framställning har utredningen förklarat, att den till prövning upptagit spörsmålet i vad mån en viss jämkning kan anses påkallad av bestämmelserna i landstingslagen den 20 juni 1924 om antalet landstingsmän i valkretsarna, om städernas ställning vid valkretsindelningen och om denna indelnings utformning i övrigt. Utredningen har ännu icke tagit slutlig ställning till dessa frågor men beräknar att kunna avge betänkande med förslag till ändrad lagstiftning rörande landstingsval före utgången av maj månad detta år. Med tanke på att ändringar — berörande även valkretsindelningen — kan komma att vinna tillämpning redan med avseende å 1954 års landstingsval föreslår utredningen nu, att möjlighet skall beredas landstingen att till urtima möte våren 1954 uppskjuta frågor om jämkning i valkretsindelningen, vilka eljest enligt landstingslagen skall behandlas vid 1953 års lagtima möte. Utredningen har härvid särskilt påpekat, att på grund av de här förut nämnda, nu gällande reglerna en stad måste utbrytas till egen valkrets så snart dess befolkningstal uppnår 15 000 och att annan valkrets än stad måste upplösas därest folkmängden stiger till 45 000. Dessa regler skulle medföra att i år i flera fall beslut måste fattas om ny valkretsindelning, vilken — därest reglerna ändras före 1954 års val — skulle få göras om före valet.

Ehuru utredningen ännu ej framlagt förslag till ändrade bestämmelser om valkretsindelning m. m. vid landstingsval och således ställning nu icke kan tagas till dessa frågor, anser jag praktiska skäl tala för att generellt anstånd nu medges landstingen på sätt utredningen ifrågasatt. Jag vill emellertid understryka, att landstingen givetvis är oförhindrade att, om det befinnes lämpligt, fatta beslut om jämkning i vanlig ordning vid lagtima möte innevarande år. Då landstingen vid de lagtima mötena avgör om frågan skall skjutas till urtima möte eller ej, kommer av allt att döma utredningens förslag att föreligga. — Anståndet torde böra meddelas i form av lag. Förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m. har upprättats inom inrikesdepartementet. Förslaget överensstämmer i sak med utredningens lagförslag.

Föredraganden hemställer härefter, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att antaga förut omnämnda, inom inrikesdeparte-

mentet upprättade förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Fischier.
